

DOKTOR FUX MEGFOGJA AZ ISTEN LÁBÁT

(Ez a novella közös szereplői révén kapcsolatban van a Kortárs 1965/5. számában megjelent Doktor Fux találmánya című írással, de mindkettő külön-külön is érthetetlen.)

Doktor Fux Alfréd magántudós sorsa a házasságtól se lett könnyebb. Életszínvonal a stagnált, sőt, helyenként, bizonyos mértékig, némileg, itt-ott, átmeneti jelleggel és szórványosan mintha csökkent volna. Adél szó szerint vette, hogy házasságuk célja törvényes utódok létrehozása, s erre irányuló igyekezete minden képzeletet fölülmúlt. Szegény Fux nem merete bevallani, hogy már a gyereket se kívánja annyira... A kimerítő családi életből a kutatómunkába menekült, a kör négyyszögletesét próbálta megoldani, de ez se őt, se Adélt nem elégítette ki. Egy este, mikor az asszony azt mondta neki: — Mi az? Nem akarsz törvényes utódot, kis szakállasom? — fölmerült benne az öngyilkosság gondolata. Szerencsére az elmélet és gyakorlat egysége nála se valósult meg maradéktalanul.

Egy napon aztán hecsapott a villám. A villám az udvar végében álló budiba csapott be, ahol doktor Fux már hosszabb ideje tartózkodott. A feltűnő fény- és hangeffektust szórakozottsága ellenére is észrevette, s ez az egyébként mindennapos természeti tűnemény annyira kihozta sodrából, hogy letolt nadrággal körbeugrált az udvart, míg az említett műintézet finoman szólván porig égett. Akkor még aligha sejtette, hogy a budi az emberi haladás lobogó fáklyájaként égett a tudomány oltárán, ahogy később egy újságíró oly találoán megfogalmazta. Inkább úgy érezte, sikerült kiszabadulnia a villamosszékből. Fülzúgása és szemének káprázása megmentette attól, hogy a ház gyerekeinek harsány derűjéről tudomást szerezzen, s négykézláb, de a nála szokásos magántudósi méltósággal fölmászott laktásába, s elterült a laboratóriumnak előlépett néhai éléskamra cementpadozatán.

— Te jó isten! — csapta össze Adél a kezét. Így kell hazajönni?

Fux semmit se hallott, csak fölemelte fejét, és bólogatott.

— A szakállad..., hol a szakállad?

Az bizony leégett. Nem különben a szempilla egy része, hajából viszont maradt valamennyi.

— A villám... — nyögte. — A villám...

Adél dühösen odavágta a konyharuhát, amivel éppen törölgötött. — Ugyan kérlek — mondta —, te mindig találsz valami kifogást...

Napokba tellett, míg a magántudós összeszedte magát. De keze-lába még sokáig reszketett, hideg futott végig a hátán, ha mennydörgést hallott. Pedig sokat hallott, mert zivatáros idő járta, s régi tapasztalat szerint időjárás és nemzetközi helyzet mindig van, s legtöbbször rendkívüli. A sok villámcsapás előbb idegesítette, aztán egyre jobban foglalkoztatta a fantáziáját. Hogyisne. Elvégre nem ő az első tudós, aki konfliktusba kerül a villámmal, sőt egy néhai kolléga még rosszabbul is járt, ha ugyan a halál rosszabb, mint Adél ápolónői vértanúsága. A természet csodáit ismerjük, de ez az ismeretség eléggé fölületes. A villám energiáját az ismerheti igazán, akibe belecsapott. Energia... Épp ez a bökkenő. Hogy energia. Lehet takarékoságról beszélni ott, ahol ennyi energiát hagynak anarchikusan érvényesülni? Nem beszélve arról, hogy a környék tele villámhárítóval, tehát az adott természeti jelenség minden szokást és illetet mellőzve kifejezetten törvényellenes módon csapott be, s még az erkölcsi felelősség kérdését se fessegeti semki. Vagyis tenni kell valamit. Meg kell akadályozni a hasonló üzemeket, amíg nem késő. Mire való a tudomány? Az ember uralma alá kényszeríti a természetet, egyszer már úgy is látszott, hogy ez maradéktalanul sikerült. Nem lehet itt csak úgy összevissza csapkodni. Meg kell fékezni, föl kell használni az ilyen zabolátlan energiát...

Ez a gondolat segítette Fuxot a gyógyulásban. A hivatástudat. Más semmi, mert a kerületi orvos kalmopyrint írt föl, ami egy kis izzadáson kívül szerencsére nem okozott különösebb komplikációt. Ahogy elmúlt a fülzúgása, s látott is valamennyire, belemélyedt a számításába. Kutya dolog ez az oszcilláló kisülés. 20–30 Coulombnyi mennyiség, de 30–40 ezer amper erősségű. A feszültségkülönbség több billió volt, de ha csak néhány millió, akkor is óriási. A számítások fényesen igazolták, hogy semmi kétség, a villám igenis képes gyűjtogatni, embert agyonvágni, ez nem babona, mint a gyertyaszentelői medve. Mert ugye az a budi mástól is kigyulladhatott volna, ezt kapiskálta a biztosító is. De semmi kétség, a számítás mindent igazol. Micsoda érték megy kárba! Ehhez képest igazán semmiség a földeken hagyott ku-

korica. Annak objektív oka van, mit lehetne vele csinálni? De a villámot hasznosítani..., az igen, azt meg lehetne oldani... Éspedig neki, Fux Alfrédnek, hogy együtt emlegesse az utókor Franklin Benjamin nevével. Franklin már tett egy és mást, ez nem vitás, de a java még hátravan. Nem hátrítani kell a villámot, hanem összegyűjteni... Micsoda eszme... Lakást világít a villám..., vonatot vontat, fűt, ipari energiát szolgáltat a villám... Új korszak kezdete ez.. Villámkor... A villámkor embere... A villámkor regénye... Villám... Ebből még villám lesz – reménykedett Fux, és igyekezett erőt venni felindultságán.

– Milyen marhaságon töröd a fejed? – állt meg mellette Adél. – Inkább csinálnád meg azt a nyomorult fregolit, hetek óta könyörgök... Persze, te csak spekulálsz... Semmi hasznom belőled... Más férfiak még falat is fúrnak, villanyt szerelnek, de te... Nem is vagy te férfi, Alfréd, ez a szomorú igazság... Sose lesz neked utódod, Alfréd, se törvényes, se törvénytelen...

Doktor Fux Alfréd megkínzottan meredt rá, s ebben a pillanatban sajnálta egy kicsit, hogy siketsége átmenetinek bizonyult. – Ne szekírozz, Adél – mondta –, ne szekírozz. Majd megtudod, ki vagyok én..., majd megtudod... Legyél egy kis türelemmel.

Azonnal hozzálátott a feladathoz, hetekig elhevert a nyugágyban, és nézte az eget. Adélnek persze nem fért a fejébe, hogy ez is tudományos tevékenység, de hát ő sose értette a közmondást, hogy lassú munkához idő kell. Volt néhány zivatar (már Adél részéről), de a villámcsapás mennyiségének szűk keresztmetszete következtében Fux agyának termelékenységi indexe bizonyos átmeneti stagnálást mutatott, vagyis semmi se jutott az eszébe. Egy nap aztán... végre, lassan-lassan kápis-kálni kezdett az ötlet, a nagy terv, az új korszak eszmecsírája. Azonnal fölkereste Adél egyik távoli unokatestvérét, akivel rokoni kapcsolatba került a házassága árán, s aki a Fizikai, Halbiológiai és Finnugorisztikai Tudományos Tervkoordináló Bizottság tagja volt mellékállásban, amin nem is kell csodálkoznunk, mert főmunkahelyének, a Retekhámozástani Tudományos Állomásnak a vezetése szintén nem töltötte ki a munkaidejét.

– Sógor – mondta neki Fux –, megfogtam az isten lábát...

– Nocsak – örvendezett az országos nevű retekhámozó. – Négyes vagy ötös? Mert a négyes nem fizet valami sokat...

– Semmi négyes... – legyintett Fux –, egy ötlet..., mit ötlet..., egy fölfe-dezés..., milliókat ér.

A sógor szemléltetést letört. – Attól függ, kinek, öregem... apropó, hol van a szakállad?

– Leégett. Ez akkor történt, mikor a villám a klozetba vágott, és fényénél új korszak köszöntött az emberiségre.

– Értelek – bólogatott a sógor, és hátrább rukkolt a székkal. – És mondd, kérlek, nincs néha olyan érzésed, hogy te vagy a Napóleon?

– Napóleon hozzám képest egy piti fráter. Mit mondjak..., egy nimolista.

– Értem – mosolygott szívélyesen a sógor, és biztos ami biztos, a telefon után nyúlt. – És mondd, kérlek, ki kezel?

– Mit csinál?

– Úgy gondolom..., nem szoktál hangokat hallani?

– Dehogynem, ha beszélnek hozzám – értetlenkedett Fux. – Téged is jól hallak. Eleinte persze zúgott a fülem.

– Zúgott a füled. – A sógort félelmében kiverte az izzadság. – Egyébként jól vagy?

– Kitűnően. És nem is bánom már, hogy ott ültem abban a klozetban...

– Már nem bánod..., ez nagyon megnyugtató...

– Cseppet se bánom. A sors akarta így. A végzet irányította a lépteimet. Mi van veled? Sápadt vagy és izzadsz. Csak nem vagy beteg?

– A meleg, kérlek – hebegte a sógor, s az ablakhoz farolt. Kinyitotta, lebámult, merjen-e kiugrani, ha baj van.

Fux kényelmesen elterpeszkedett a székben. – Akkor, ha megengednéd, vázolnám a koncepciómat.

– Vázold nyugodtan. De nem jobb lenne most egy kis levegő? Sétálni egyet..., ragyogó napsütés van.

– Hogy ez milyen hülye! – gondolta Fux, de zavartalanul fölvázolta koncepcióját, amelyből a retekhámozó még izgalmi állapotában is megérthette, hogy óriási villámhárítókkal föl kell fogni az anarchikusan érvényesülő légköri elektromosságot, s hálózatot kell vele táplálni. A többi csak jelentéktelen műszaki probléma. – Hát nem fantasztikus? – fejezte be Fux az előadását. – Pofonegyszerű és mégis zseniális. Marco Polo tojása az egész...

– Kolumbusz – vélte a sógor.

– Az is. Kétségtelenül. Nos, mit szólsz a tervemhez? Nem rokon szól most a rokonhoz, hanem a tudomány embere a tudományos tervekét koordináló bizottság tagjához. Egyébként bevehettek a buliba, ki tudja, mire jó egy halbiológus.

– Ki tudja? Igaz, hogy én Kertészeti Főiskolát végeztem.

– Az is jó. Ma már alkotó kollektívák művelik a tudományt. Minden nagyon komplex.

– Tény – vélte a sógor örvendezve, hogy Fux nem dühöng. – Jó ez a terv. Lehet, hogy valamikor sor is kerülhet rá. De még ki kellene kísérletezni.

– En készen állok...

– Jó, jó, tudom. De pénz kell hozzá..., sok pénz..., és tudod, most itt ez a takarékoság..., nem, ez nem megy. Hanem öregem, ismered te Hegelt?

– Aki olyan sokáig a fején állt...

– Igen, ő az. Szóval dialektikusan kell ezt fölfogni. Várjál csak, várjál csak..., mit akarsz te tulajdonképpen? Összegyűjteni a villámot..., hasznos..., kétségkívül hasznos..., ráadásul nagyon humánus..., emberéleteket is mentenél vele, nem vitás. Csak tudod, a jelenlegi gazdasági helyzet... és főleg a jelenlegi nemzetközi helyzet..., szóval, az a helyzet, hogy a te ötleteddel is azt kellene csinálni, mint Hegellel. Fejéről a talpára kell állítani. Ez világos?

– Kétségtelenül – nyúlt Fux a szakállához, de az nem volt ott. – Mire akarsz kilyukadni?

A sógor becsukta az ablakot, titokzatosan közelebb lépett, s a fülébe súgta: – Hadititok. Nem tudom, közölhetem-e veled?

– De hisz én találtam ki – méltatlankodott Fux –, csak még nem tudom, hogy mi az?

– Arra gondoltam – suttogott a sógor –, hogy azokkal az óriási villámhárítók-kal nem összegyűjteni kellene a természeti elektromosságot, hanem kisűtni a mestereséget... katonai célpontokra... Ez is Kolumbusz tojása.

– És Marco Polóé.

– Az övé is, nem bánom. Mit szólsz az ötletemhez?

A tudós elgondolkodott. – Erre van pénz?

– Erre van. Nyugodt lehetsz. Ami belefér...

Fux izgatott lett, föl-alá járkált a szobában. – Ugye mondtam, megfogtam az isten lábát...

A kis hivatali szoba kitégült, sürgés-forgással telt meg. Irdatlan porcelán szigetelők meredtek az égnek, hegyükön rezgett a kiszülés fénye. Fehér köpenyes alakok lesték szorongva, amit doktor Fux Alfréd mond nekik, s rohantak teljesíteni a parancsot. Vibrált a mérőműszerek mutatója, percegett, zsongott az áram, időnként dörrenve szökött meg porcelán börtönéből. Jaj annak, aki elé áll, akit célba vesznek vele. Biztosítékok, fogós kapcsolók, huzalok, dugók és oszcillátorok, s egy unipressz, abból állandóan csöpög a feketekávé. Körül fegyveres őrség, s a kapun neonbetűs felirat: selyemhernyógyár.

Alighogy idáig ért Fux a tervezgetésben, belenyilallt a század tudósainak dilemmája. Hát az ő tudományos eredményei arra valók, hogy öljenek velük? Hát nem fölhasználni kell az elektromosságot az ember érdekében, hanem fegyvert csinálni az ember ellen? Hogyan ellenőrizze ő az eredményeit? Mi az emberiség érdeke? Mi a tudományos haladás? Hogy emlékezik meg róla a történelem? Lehet-e igaz barátság férfi és nő között? És még sok ilyesmi.

– Mi van veled – tudakolta a sógor –, berezeltél? Sose félj, ez biztos belefér a keretbe...

– Nem is az... – Fuxba belesajdult az írástudók árulása, mert ő is tudott írni. – Ha kapunk is rá lehetőséget... de, hogy az én ötletem fokozza a háborús veszélyt..., fegyverkezési hajszá..., nem ellenőrizhetem saját eredményeimet..., kicsúsznak a kezemből..., az lesz a vége, hogy teljesen elidegenedek, pedig már megbocsásás, az én koromban az elidegenedés se okoz nagy gyönyörűséget...

– Értelek. – A sógor székét tolt alá, és beleerőszakolta. – Mind ilyenek vagytok ti, fizikusok. Láttam a színházban is. Csak az orrotokig láttok. És ha az angyalok nem készítenek annak idején rádiólokátort, akkor ma nem lenne televízió... erre gondolj.

– A televízióra gondolni se jó...

– Ne a szavaimmal kötözködj, ezt csak példának mondtam. Gondolj a saját lehetőségeidre. Szédületes ötlet az elektromosság hadi fölhasználása...

– De én a békétábor tagja vagyok.

– No persze. – A sógor idegesítette ez a nehézfejtűség. – Éppen arról van szó. Nem látod te ezt világosan. Mi lesz, ha kidolgozzuk az új fegyvert, na mi lesz?

– Háború.

– Dehogyan. Az ellenség ellenfegyvert készít. Nagyobb feszültség... vagy nagyobb töltésmennyiség... ki tudja...

– Akkor ők győznek – ingatta fejét kétségbeesetten Fux. – Azt se akarom. Én az antiimperialista táborban is benne vagyok.

– Már hogy győznének? Ez csak kishitűség. Mi addigra kidolgozzuk az ellenellenfegyvert.

– És ha ők kidolgozzák az ellenellenfegyver ellenfegyverét?

– Világos, hogy mi létrehozuk az ellenellenfegyver ellenfegyvere elleni fegyvert!

– Mire ők?

– Ok is. Egyik lép, másik lép. Ez teljesen világos.

– És mibe kerül mindez?

– Ki törődik azzal, öregem?

Fux határozottan fölállt, menni készült. – Nem. Én ezt nem csinálom. Én békét akarok.

Hiába protestált, a sógor visszaerőltette a székbe. – No látod. Békét akarsz. Hát erről van szó. Eppen a béke érdekében kell megcsinálni a fegyvert.

Fux bólogatott. – Gondoltam én, hogy hülye családba nősültem be. Jelzem, Adélon már régen észrevettem...

A sógor bosszankodott az értetlenségen, de nem mutatta. Inkább a pohárszekerényhez lépett, és töltött a reprezentációs pálinkából, mert az ingyen van. Szokatlan nagylelkűség volt ez tőle, mert mióta takarékosság a vonal, egyedül szokta meginni az egészet.

– Nem hiszel nekem. No jó, figyelj ide. Gondolkozz logikusan. El lehet azt képzelni, hogy egyre erősebb és hatásosabb fegyvert készítünk?

– Persze.

– És az ellenség?

– Az is.

– Hol a határ?

– Hegyeshalomnál.

– Nem úgy értem. Hol a fegyverzet végső határa?

– Olyan nincs...

– De van. Képzeld csak el, olyan hatósugarú villámot állítunk elő, ami a föld egyik felét fölperzseli. Az ellenfél is ilyet csinál a föld másik fele ellen. Hát nem egyszerű perspektíva? Mindkét fél elpusztíthatja a másikat.

– Ez rettenetes – fogta Fux a fejét. – Nem, nem, inkább más feladatot keresek. Már régen foglalkoztat egy lágytojás-keményítő szer összetétele..., arra segíts pénzt szerezni...

– Ezt utálok bennetek – mosolygott megvetően a tudományos terveket koordináló bizottság tagja. – Ezt a kispolgári apolitikusságot, amit ti humanizmusnak hisztek. A legegyszerűbb dolgokat is túlbonyolítjátok. Miről is van itt szó? Arról, hogy mentől tökéletesebb a fegyverzet, annál kisebb a háborús veszély. Ha valaki képes az egész földet elpusztítani, az tulajdonképpen semmire se képes. Azt a fegyvert nem lehet bevetni, senki se gondol ilyen marhaságra. A fegyver van, a fegyver tökéletesedik. Mentől tökéletesebb, annál hasznosabb..., illetve annál fölöslegesebb, és éppen ezért annál szükségesebb, mert teljesen haszontalan. Érted már a dialektikát?

– Hogyne – mondta Fux óvatosan –, lennél szíves ezt még egyszer elmondani...

– Nem vagyok szíves. Én a tettek embere vagyok – vágott szavába a Kertészeti Főiskolát végzett finnugor nyelvész. – Tenni kell valamit..., tenni, mert holnap lezárjuk a költségvetést. Az ölelet jó..., vannak ugyan technikai részproblémák, de globálisan jó. Persze nem vállalhatom egyedül a döntést, túl nagy a felelősség. Vannak bizonyos felsőbb szempontok, tudod, hogy van ez. De úgy globálisan képviselhetem az ügyünket. Kérlek, az ősember három számot ismert: egy, kettő, sok. No mármost olyan egyszerű az egész, nekünk elég ez a három szám. Amit kapunk a találmányért, az sok. Egy – az enyém, kettő – tied, egy – az enyém, kettő – tied. Meg is osztottunk. Van valami kifogásod?

– Nincs – mondta Fux lehangoltan. – Legyen, amit a sors ránk mért. Akármennyit kapok a tudásomért, elfogadom, csak sok legyen.

A sógor megkerülte az asztalt, és belecsapott a tenyerébe: – Most fogod az isten lábát, öregem. Családos ember ne legyen finnyás, ha az állam pénzéről van szó. Hálás leszel még nekem..., nélkülülem, ne is haragudj, de egy vacak nimolista lennél.

– Így meg ujjal mutogatnak majd rám az utcán, itt megy doktor Fux Alfréd, a háborús bűnös.

– Képtelenség, öregem – nevetett önelégülten a sógor. – Pro primó, kocsin jársz, és lesznek testőreid..., pro szekundó, benne leszel az újságban nagy betűkkel: Éljen Fux Alfréd, a világbéke őre! Mit akarsz még? Ennél több teljesen fölösleges lenne... Hanem Frédikém... mit is mondtál? Hová lett a szakállad?

– Leégett.

– No, ez az. Nagyon megkérlek, ne engedd újra megnőni. Most, hogy a mi káderünk lettél..., élvezed a bizalmunkat..., vigyázz, öregem, vigyázz, mert a szakáll csak gyanúba keverhet..., esetleg azt hiheti valaki, hogy uram bocsáss, egzisztencialista vagy. Márpedig világnézeti kérdésekben nincs békés koegzisztencia... Nincs és nem is lehet...

– Jó. Majd borotválkozom...

– No látod..., fejlődőképes vagy, nem vitás. Mindig mondtam, hinni kell az emberekben. – S a sógor ismét tenyerébe csapott, és sokáig rázta a kezét. – És el ne felejtőd: egyet, kettőt, egyet, kettőt.

Így történt, hogy egy kiadós kézfogással, kissé zavarodottan, de az emberiség jövőjének ragyogó perspektívájába vetett megingathatatlan bizakodással doktor Fux Alfréd belelépett... a világtörténelembe.

FODOR ANDRÁS

BŰNEIM

*Nevetséges, mért nem tudok mást,
csupán hogy jó és jobb legyek,
hogy míg nyugalmam igaza világít,
parázsló vasból metszi glóriáit
fejem köré a gyűlölet.*

*Mert nem elég a tiszta szándék.
Gyanús, ki mindig adni tud.
Fordul a félszeg kérelem haragba,
dacos hetykén kezemre visszacsapja
a kinyitott kaput.*

*Mit tud a bosszú arca rólam?
Szemébe néznék, nincs hova.
A bizalom szép tükre álnok.
Orrom csavarja, gyomromig szivárog
a megromolt húség szaga.*

*Ártatlan mégis hogy lehetnék,
míg él az önvád, míg a kín
tetemre hív, faggat naponta,
el sem ítéli, föl sem oldja
emberszabású bűneim.*